Pere Bertran de Margarit, el primer policia europeu d'Amèrica

Autor: Marc Pons
Data de publicació: 30-09-2023

Va ser el primer responsable de la seguretat de la màquina extractiva colonial, però va abandonar per raons misterioses.

Meandres del riu Janico (cent quilòmetres a l'interior de la costa nord de l'illa de la Hispaniola), 17 de març de 1494. Un grup de setanta fusters i paletes hispànics, capitanejats per Pere Bertran de Margarit, iniciaven la construcció del Fort de Sant Tomàs, la segona fortificació permanent europea de la història americana. Fort Sant Tomàs va ser construït per impulsar la penetració colombina cap a l'interior de l'illa (a la recerca d'or) i per controlar els moviments de les tribus indígenes riu avall, cap a la futura La Vega, la primera fàbrica europea a Amèrica, i cap a La Isabela, el primer port europeu al Nou Món. Pere Bertran de Margarit seria el primer capità del Fort Sant Tomàs: hi jugaria un paper fonamental com a garant de la seguretat de l'eix La Vega-La Isabela; el primer aparell extractiu europeu de la història americana.

Qui era i d'on venia Pere Bertran de Margarit?

Pere Bertran de Margarit, que en les fonts documentals apareix, també, com a Pere de Margarit, havia nascut l'any 1455 a Castell d'Empordà, un petit poble situat a un quilòmetre al nord de la Bisbal d'Empordà. Per banda paterna procedia dels Bertran de Barcelona, antics banquers enriquits amb els interessos dels préstecs concedits a la corona que, després de la gran crisi de la Pesta Negra (1348-1651), havien derivat cap a l'explotació agrària. El seu avi Berenguer havia adquirit la propietat de la vila i el terme de Gelida, al Penedès, per l'astronòmica quantitat de 12.000 florins d'or. I el seu oncle Francesc i el seu pare Joan havien aconseguit la categoria de cavallers i diversos càrrecs a la cort reial. I per banda materna, procedia dels Margarit-Vilaragut, una família de la baixa noblesa catalana, però molt rellevant a l'Empordà.

Quina era la professió de Pere Bertran?
En esclatar la guerra civil catalana (1462-1472), les elits mercantils i la baixa noblesa es van posicionar a favor de la

corona i en contra de l'aristocràcia feudal i latifundista. Els Bertran i els Margarit van ser al bàndol de Joan II —que acabaria guanyant la guerra— i van sortir molt beneficiats del resultat d'aquell conflicte. Francesc i Joan ja eren oficials reials, i Pere va ser orientat cap a la carrera militar. Va participar en l'empresa de conquesta de Granada (1482-1492), a les ordres de Galceran de Requesens i Joan, almirall de les Galeres de Catalunya, i va ser un dels 2.000 cavallers i infants catalans que van entrar a la capital del regne nassarita dirigits per Ferran el Catòlic, fill i successor de Joan II (1492). Algunes fonts afirmen que Pere Bertran ja era amic personal de Ferran amb anterioritat a l'empresa granadina.

Com entra en contacte Pere Bertran amb l'empresa colombina?
Pere Bertran de Margarit, en la seva qualitat d'amic personal del rei, és una de les moltes personalitats catalanes que són presents en l'acte de recepció que Ferran i Isabel li dispensen a Colom al retorn del primer viatge. Aquella recepció, que es va celebrar al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, seria el punt de partida de la participació catalano-valenciana en el segon viatge colombí (1493-1494). Bertran de Margarit, amb altres "catalans de Colom" com Torres, Boïl, Pané o Ballester, es va embarcar a la Marigalant —la nau capitana del segon viatge— a Barcelona, a mitjans de maig de 1493, amb destí a Cadis, on es concentraria la totalitat del comboi del segon viatge. Margarit viatjava al Nou Món amb una missió encomanada per rei Ferran: dirigir la penetració militar a l'interior de la Hispaniola a la recerca i explotació de les mines d'or.

Quin és el paper de Pere Bertran al Nou Món?
El 22 de novembre de 1493, el comboi colombí arribava a Fort Nativitat, l'emplaçament que Colom havia creat durant el primer viatge. Però aquell fortí estava calcinat i no hi restava ningú amb vida. Durant segles s'ha especulat molt sobre el destí d'aquells trenta-nou pioners. Des que havien estat atacats i exterminats pels natius, fins que havien abandonat el fort per manca de provisions, s'havien endinsat a l'interior de l'illa i havien acabat integrats en les comunitats indígenes. Però, en aquell moment, la lectura que van fer Colom i la seva gent al contemplar aquell fort primigeni convertit en un silenciós amuntegament de tions calcinats, va ser la primera: es va voler interpretar que aquells pioners havien estat massacrats. Colom va buscar un nou emplaçament a l'est i en aquell curt però tens trajecte, la figura i la missió de Bertran es van dimensionar.

Bertran, el primer policia europeu del Nou Món
El 6 de gener de 1494, Colom fundava La Isabela, el relleu de l'extint Fort Nativitat. El valencià Antoni de Torres, secretari personal del també valencià Lluís de Santàngel (financer del primer viatge), va ser nomenat alcaid del fort. Tres mesos més tard, s'iniciava la construcció simultània del Fort Sant Tomàs, que seria governat per l'empordanès Pere Bertran, i la Vega Reial, que seria dirigida pel tarragoní Miquel de Ballester. La funció clarament diferenciada de cada un d'aquests establiments explica el títol del reportatge. La Isabela seria el port d'estiba dels metalls cap a la Península i de desestiba de recursos destinats a la colonització (persones, animals i eines). La Vega seria la fàbrica de transformació dels metalls i d'elaboració de sucre. I Sant Tomàs seria l'avançada militar i l'encarregada d'assegurar el trànsit entre la fàbrica i el port.

Bertran, pro Colom o anti Colom?
Tradicionalment, s'ha defensat que Bertran va retornar precipitadament a la Península per denunciar que Colom estava cometent atrocitats contra els indígenes. Aquesta versió és molt contradictòria, perquè si algú destacava en la comissió d'excessos contra els natius, era Bertran, tant per la seva funció com per la ideologia dominant —naturalment interessada— en aquella fase colonitzadora. En canvi, la investigació més recent matisa que Bertran albergava grans expectatives que hauria vist decebudes. Sigui com sigui, el que sí que sabem amb seguretat és que Bertran va preferir una quantiosa i sospitosa pensió reial i un tranquil retir al seu castell de l'Empordà (1497). I que tres anys més tard (1500) els Reis Catòlics trencarien unilateralment el contracte signat a Colom, en un episodi que la investigació actual ha catalogat com un cop d'estat.

Marc Pons

Podeu llegir l'article original a través del següent enllaç:
https://www.elnacional.cat/ca/cultura/pere-bertran-margarit-policia-europeu-america-marc-pons_955533_102.html